

УДК 75/76.051/.052.01(045)
ORCID ID 0000-0001-5173-9188

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ СТАНКОВОГО ТА МОНУМЕНТАЛЬНОГО В ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Паньків Г.С.

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

В статті освітлюється теоретичний аспект проблеми застосування термінів «станкове» та «монументальне» в образотворчому мистецтві. Як глибинні, так і широкі поняття теренів монументального та станкового в цілому не мають чітких означень їх сутності, що приводить до плутанини в термінології. Автором означається потреба формування комплексної системи представлення елементів родових показників. В статті запропоновано до використання трьохаспектну градацію характеристик «станковий», «монументальний» та «декоративний», як проявлення специфічної взаємодії та синтезу домінантних проявлень трьох основних родинних груп зображення. Така комплексна форма в більшій мірі конкретизує специфіку родових показників, виявляє природу синтетичних сполук родових дефініцій, конкретизує питання границь та критеріїв станкового, монументального та декоративного.

Ключові слова: родові дефініції в образотворчому мистецтві; станкові та монументальні функція, якість, форма; системність родових взаємозв'язків в образотворчому мистецтві.

Актуальність теми. Терміни «станкове» та «монументальне» відносяться до фундаментальних основ мистецтва, які розкривають цілий комплекс структурно – функціональних ознак образотворчого мистецтва. В них є така винятковість, що робить їх об'єктивними категоріями всієї історії мистецтва, а не породженням того чи іншого пройдешнього історичного етапу.

Проблема специфіки та взаємовідношення станкових та монументальних основ є базовою в художній педагогіці та професійній освіті теренів зображального мистецтва. Отже саме знання можливостей виражальних засобів, формування поняття та відчуття матеріалу, розуміння логіки відповідності матеріально-технологічної сторони змісту, знання історичного контексту зародження й розвитку форм та видів зображення складають професійне підґрунтя для багатьох спеціалізацій художнього напрямку.

Існуюча джерельна база (Балаш А.Н. [1], Козак Х. [2], Матоліч І. [3], Москалюк В. [4; 5], Одреховський В. [6] та інші) свідчить про незгасаючу зацікавленість теоретиків і практиків питаннями, які пов'язані із змістовним наповненням й трактуванням цих термінів, та вихід на новий рівень розвідок про майбутнє станкових та монументальних джерел українського мистецтва.

Продуктивним, на нашу думку, буде розвиток в художній педагогіці теоретичного осмислення специфіки та особливостей «станкового» та «монументального» через їх взаємовідношення, через дослідження цілого комплексу показників родових дефініцій, через аналіз функціонально – якісного базису зображення. Теоретичне осмислення означених проблем може означити новий вектор формулювання та вирішення проблемних питань, створення методичних концепцій.

Зв'язок із науковими чи практичними завданнями. Науково-дослідна робота на здобуття наукового ступеню кандидата мистецтвознавства виконується на кафедрі теорії та історії мистецтва НАОМА у рамках загальної теми синтезу станкового та монументального; науковий керівник – канд. мистецтвознавства Л.А. Лисенко.

Мета статті. Мета статті полягає у виявленні проблемної сторони загальної теми означення родових характеристик; та пошуку модусу представлення системності взаємовідношень родових дефініцій в образотворчому мистецтві.

Постановка проблеми. В довідковій літературі частіше зустрічаються досить скупі тлумачення про сутність понять «монументальне» та «станкове», й характер відповідних потоків мистецтва. «Монументальне мистецтво (від лат. monumentum – пам'ятник, від monere – нагадувати, призивати) – рід образотворчих та декоративних мистецтв. Термін «монументальне мистецтво» стоїть в ряду таких морфологічних понять, як станкове та прикладне мистецтва, й означає приналежність витвору до роду просторових мистецтв, які з архітектурою безпосередньо приймають участь у формуванні постійного середовища, що створюють люди для своєї життєдіяльності й тим самим відображають характер своєї епохи...» [7, с. 359]. «Станкове мистецтво – рід образотворчого мистецтва, що поєднує витвори живопису, скульптури, графіки, які мають самостійне художнє значення (не є елементом якогось-небудь комплексу, частиною декору будівлі та інше)» [8, с. 630].

Або данні з тлумачного словника мистецтвознавчих термінів С.А. Нічкало: «Станкове мистецтво – термін, яким позначаються твори образотворчого мистецтва, що мають самостійний характер. У живописі – це картина, портрет, пейзаж, натюрморт; у скульптурі – бюст, композиція, рельєф, статуя; у графіці – рисунок, акварель, естамп. Назва «С.м.» походить від слова «станок» (мольберт, станок скульптурний), на якому виконують той чи інший художній твір» [9, с. 173]. «Монументальне мистецтво – рід пластичних мистецтв; вбирає твори, призначені для архітектурного (рідше природного) середовища. У взаємодії з ним вони набувають кінцевої художньо-образної завершеності. До М.м. належать пам'ятники й монументи, скульптурне, живописне, мозаїчне оздоблення будинків, вітражів. Деякі дослідники до М.м. відносять також твори архітектури.» [9, с. 108].

Основна аксіома для означення «станковий» – виготовлений на верстаті (мольберті), пояснює тільки відправний, поверховий контекст створення невеликого за розмірами твору на спеціальному робочому місці художника і є досить умовною. На нашу думку, не стільки матеріальна сторона втілення та факт причетності до архітектурного середовища, а реалізовані в творінні якісні показники станковості та монументальності роз'яснюють специфіку та сутність цих основних потоків мистецтва. Тому, слухною є наявність важливої інформації про якісні характеристики, наприклад, як в енциклопедичному словнику-довіднику А. Пасічного: «...Специфіка м. м. потребує особливої побудови художніх форм: виразності та лаконізму композиції, чіткості та узагальненості малюнка, значних кольорових мас, особливої продуманості ракурсів та перспективи з урахуванням сприйняття зі значної відстані та під різним кутом зору. У межах цих загальних вимог можлива різноманітність художніх вирішень...» [10, с. 297]. «...Творам с.т. (станковим картинам, малюнкам, естампам, станковому скульптурному портрету, групі тощо) властива тонка, психологічна, багатогранна характеристика образів та безмежність нюансів форми, що не є притаманними для творів монументального мистецтва, розрахованих на сприйняття зі значної відстані...» [10, с. 429].

Крім того, зазначається, що термін «монументальний» має декілька значень: «...монумент, монументальний (від лат. *monere* – нагадувати) – пам'ятник, витвір мистецтва, створений для увічнення пам'яті про який-небудь важливу історичну подію і тому розраховане на тривалий час, звідси друге значення слова – особливо міцний, довговічний. Як правило, такими властивостями найбільшою мірою володіє архітектура. Тому існує третє значення терміна монументальний – архітектурний або пов'язаний з архітектурою (монументальний розпис, монументальна скульптура), але монументальність (значущість, величність форми і змісту) може бути властива кожному твору, не пов'язаного з архітектурою...» [11, с. 142].

Отже, монументальне створіння може і не мати якості монументальності. Чи означає це, що й станковий твір може не мати якості станковості (по аналогії)? Що ж виступає вирішальним для визначення роду творіння образотворчого мистецтва? Його розмір, матеріал, наявність монументальної якості, чи факт причетності його до архітектурного середовища?

Як глибинні, так і широкі поняття теренів монументального та станкового мистецтва в цілому не мають чітких означень їх сутності, що приводить до плутанини в термінології. В російськомовних глосаріях можна зустріти тлумачення цих понять і як «роду мистецтва», і як «різновиду» (станковий живопис або скульптура). Крім того, в літературі фіксується широкий діапазон означальних характеристик для термінів «станкове» та «монументальне» – це варіанти: «основ мистецтва», «джерел розвитку мистецтва», «форм мистецтва», «форм діяльності», «форм вираження», «принципів мистецтва», «означення якісних характеристик» тощо. Отже, існує певна проблематичність для формулювання однозначних дефініцій термінів «станкове», «монументальне» та «декоративно-прикладне».

Походження терміну «станковий» має іноземні коріння: «...голландське слово *easel*, що означає віслук, починає (близько 1600 року) з'являється в письмових джерелах, й використовується у вторинному сенсі як стійка для картин. В середині століття, в англійській та німецькій мовах отримує широке застосування як це голландське слово (*easel* – мольберт), так і станковий живопис (*easel painter*), як втілення квінтесенції сучасного методу роботи в мистецтві...» [12, с. 146]. «...Твори станкового живопису мають бути досить малим за розмірами, аби було зручно працювати на мольберті... Термін має на увазі не тільки фізичні аспекти, але і властиві концепції, які сильно відрізняються від тих, які пов'язані з настінним розписом або ті, які призначені для фіксованого положення або архітектурної схеми...» [12, с. 153–154].

В англійській мові означення терміну «станковий» пов'язують з конкретним видом мистецтва, а саме з живописом. Термінологічні словосполучення *easel painting* і *miniature painting* є видовими по відношенню до родового терміну *painting*, також як і видове термінологічне словосполучення *monumental and decorative painting* по відношенню до родового термінологічного словосполучення *arts and crafts*.

У західному мистецтвознавстві термін «*monumental art*» («монументальне мистецтво») застосовується рідко, але існує ціла низка термінів, поближких за змістом. Терміни *sustainable art* (стійке, неминуще мистецтво), *environmental art* (середовищне, екологічне мистецтво), *land art* (ландшафтне мистецтво), *mural* (стінопис), які мають на увазі своїм масштабом високий професіоналізм художника, називають актуальні напрямки або техніки публічного мистецтва, але не простежують професійну традицію мистецтва в громадському просторі в його розвитку з глибини століть і, відповідно, не закладають базу для його розвитку в майбутньому.

Отже, аналізуючи багаточисленне надбання образотворчості, можна сказати, що родові форми зображального мистецтва різняться засобами створення, формою існування, характером сприйняття та втручання в реальне життя окремої людини та колективу, та різними аспектами специфічних суспільно – художніх функцій. Важливими для виокремлення монументальних характеристик від станкових та декоративних є такі аспекти:

- застосовані матеріали та технологічні особливості виконання творів;
- наявність меморіальної функції;
- фізичні розміри творіння;
- ступінь (міра) «входження» в архітектуру, участь у перетворенні оточуючого середовища та простору;
- принципи організації зображальної поверхні;
- принципи трактування зображеного простору;
- характер змісту;
- ступінь узагальнення форми;
- наявність та характер деталей;
- чуттєвий фактор глядацького сприйняття;
- дослідження формальної сторони матеріалу;
- характер мотивування вибору матеріалу;

- орієнтування на окрему, індивідуальну людину або колектив;
- точка зору для сприйняття (єдина (центральна), чи множинна);... тощо.

На нашу думку, вирішальними для визначення родових відзнак творів мистецтва виступає матеріальна сторона художнього втілення. В живописі естетична функція напряму пов'язана з матеріалом. При цьому функція матеріалу набагато ширше, ніж про це говорять. Знання та відчуття матеріалу, складає поняття професіоналізму і оформлює поняття сутності родових дефініцій. Крім того, треба виокремлювати визначення родової типології твору мистецтва від якісних характеристик та характеру зображення, сформованого на цьому витворі. Традиційно, для визначення родової приналежності ці поняття не розрізняються.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Базовим для нашого дослідження є положення про те, що рід образотворчого мистецтва означає спосіб освоєння зображення простору дійсності. Таких основних способів, (або форм представлення зображень) виділяють три. Це, перш за все, автономне зображення, самодостатнє творіння станкової форми у вигляді картини, скульптури тощо. Монументальною формою прийнято вважати зображення, яке органічно співіснує з архітектурним середовищем. І, декоративно-прикладна форма представлення, відповідно, передбачає розміщення зображення на різних предметах, які можуть мати і прикладне призначення. Не зважаючи на те, що все різноманіття здобутку, створеного митцями, не вміщується в цю тріаду, вона й донині зберігає свою значимість та авторитет в мистецтвознавстві.

Історичний процес набуття та розвитку характеристик родових ознак проявляє різноманіття відповідності набутих якостей та особливостей зображень по відношенню до контексту технічно-матеріальної сторони. Сучасний стан образотворчого втілення маніфестує автономне буття якості та засобів створення, порушується традиційна відповідність виражальної змістовності.

В.Г. Власов, доктор мистецтвознавства, відомий науковець, дослідник з питань термінології художньої діяльності, опрацьовуючи значення термінів «декор» та «декоративність» виділяє функціональний вектор, як головний для визначення сутності та границь родових дефініцій та говорить: «... слід розділяти як мінімум три похідних значення терміну: декоративна функція, якості декоративності, що з'являються в результаті цієї функції, та окремих вид мистецтва, в якому декоративна функція є домінуючою...» [13; 8].

Ми вважаємо, що можна застосувати таку ж залежність характеристик й до понять «станковість» та «монументальність». Крім того, саме в контексті сукупної взаємодії та співставлення якостей, функцій та характеру форми втілення всіх трьох родових теренів образотворчості можна освітити проблеми границь, специфіки та особливостей «станкового», «монументального» та «декоративного». Отже, термін «станковий», (як і «монументальний», і «декоративно-прикладний») можуть нести значення трьох кшталтів: функції, якості та форми мистецтва.

Функція в контексті родових дефініцій характеризує призначення, мотивування автора в застосуванні певних художньо-виражальних засобів. З апробованих на сьогоднішній день, основними є три групи якостей, які формують три основні форми образотворчого мистецтва – станковий, монументальний та декоративний.

Функція та якість можуть проявляти себе і автономно по відношенню до родової (родинної) приналежності. Отже, станкові форми можуть бути монументальними, так само – в монументальних формах можуть проявлятися концепції станковизму.

Функції як і якостей може бути декілька в одному творінні. Визначальними будуть показники з домінантним проявленням, які можуть проявити як відповідність, так і відмінність від головної якості до тотожної домінанти функції. Наприклад, якщо декоративно-прикладна функція зображення на декоративній вазі втілена в станковій якості портретного відображення. Або, коли картина представляє колажну структурність декоративної функції. Таких прикладів багато, вони, певним чином, мають право на існування та проявляють різноманіття художнього симбіозу сучасності.

Крім того, функція (як станкова, так монументальна, і декоративно-прикладна) може втілитися в творінні і з не тотожним домінантним проявленням якості (як станкової, так і монументальної, так і декоративно-прикладної) в різному родовому контексті (як в станковому, так і в монументальному й декоративно-прикладному мистецтві).

Домінування показників може проявити дуже різні комбінації. Виходячи із загальної кількості означень, з математичної точки зору – всього 27 варіацій, по дев'ять на кожен родову групу. В таблиці (таблиця 1) представлено ймовірні комбінації складових родового визначення для станкової групи.

Беручи за основу три аспекти значення термінів «станковий», «монументальний» і «декоративний» – (функція, якість, форма), ми пропонуємо розглядати будь-яке зображення, як синтез домінантних проявів всіх трьох аспектів – (функція, якість, форма) основних родових груп (станкової, монументальної і прикладної). Визначення роду, на наш погляд, має враховувати досягнуті в творінні характеристики як поставленої мети, або функції (станкової, монументальної чи то декоративної) так і втілення відповідних якостей.

Таблиця 1

Типологія родових функцій та якостей станкової форми

ФУНКЦІЯ (домінуюча)	ЯКІСТЬ (домінуюча)	родова ФОРМА
СТАНКОВА	СТАНКОВА	СТАНКОВА (картина)
СТАНКОВА	МОНУМЕНТАЛЬНА	
СТАНКОВА	ДЕКОРАТИВНА	
МОНУМЕНТАЛЬНА	СТАНКОВА	
МОНУМЕНТАЛЬНА	МОНУМЕНТАЛЬНА	
МОНУМЕНТАЛЬНА	ДЕКОРАТИВНА	
ДЕКОРАТИВНА	СТАНКОВА	
ДЕКОРАТИВНА	МОНУМЕНТАЛЬНА	
ДЕКОРАТИВНА	ДЕКОРАТИВНА	

Запропонована система представлення трьох аспектного значення термінів, активізує й конкретизує подальші дослідження цілого ряду питань художньої педагогіки, теорії та практики. Прикладом – питання специфіки «станкового» та «монументального»; питання співіснування синтетичних властивостей; питання границь окремих родових форм, зокрема станкової.

Станкові джерела найбільш безпосередньо, в «чистому» вигляді виявляють сутність образотворчої художньої діяльності. В інших (монументальних, декоративних та інших) потоках розвитку мистецтва виявлення цієї суті обумовлено особливими (додатковими) факторами та обмеженнями, зокрема функціональною стороною причетності до предметного середовища та архітектури. Декоративні, монументальні та інші художні форми виступають наступною (вторинною), за станковою, ланкою перетворення (більш складною, тому що формуються як спрощення станкової та на її фоні, в контексті порівняння з нею) – геометризації, стилізації, спрощення тощо.

Отже, традиційна станкова форма – картина, може бути (теоретично і практично) представлена в різних формах функціонально-якісних характеристик. Положення (позначені дев'ять комбінацій), які наочно структурує таблиця (Таблиця), не сумісні з традиційними поняттями про станкову форму, але формально фіксують

обумовленість та можливість існування в формі «картини» різноманітних типів зображень.

Відзначимо, що станкова форма в більшій мірі (більше, ніж монументальна і декоративна) схильна до руйнування і нівелювання своєї специфіки в умовах синтетичних зрощень.

В контексті художньої освіти, дуже важливим є момент усвідомлення проблеми розпорощення станкових якостей в прикладних формах архітектури та дизайну, нівелювання поняття «станкова картина» зі специфічними, тільки їй притаманними атрибутами: особливим живописним устроєм, колоризмом, ілюзорно просторовою трактовкою форми та простору, тощо.

Перспективи подальших досліджень. Назрілою є проблема теоретичного осмислення поняття «функція» та «якості» в контексті родових дефініцій та виявлення взаємозалежності функціонально-якісних характеристик. Не розуміння специфіки об'єктивних закономірностей набуття відповідних якостей стає причиною низького рівня творів як станкового, так і монументального й декоративно-прикладного мистецтва.

Найближчі актуальні завдання вищої художньої педагогіки залежать від актуальних концепцій мистецтвознавства, які пов'язані вже з аналізом історії мистецтва ХХ століття та виявленням нового розуміння мистецтва не як еволюційного феномену, а як типологічного результату.

Список літератури:

1. Балаш А.Н. Станковая живопись в контексте «искусства нулевых» // Труды СПбГУКИ. – 2012. – № 192. – С. 15–18.
2. Козак Х. Монументальні образні візії // Образотворче мистецтво. – 2004. – № 3. – С. 36–37.
3. Матоліч І. Проблема монументальності в сучасній художній культурі // Вісник ЛАМ. – Вип. 22. – Львів: ЛНАМ, 2011. – С. 121–129.
4. Москалюк В. Школа монументального мистецтва: традиції і сучасність // Вісник ЛАМ. – Вип. 8. – Львів: ЛАМ, 1997. – С. 110–115.
5. Москалюк В. Із проблем сучасного монументального мистецтва // Вісник ЛАМ. – Вип. 10. – Львів: ЛНАМ, 1999. – С. 197–200.
6. Одреховський В. Гігантський, монументальний, величний: термінологічний аспект // Вісник ЛАМ. – Вип. 27. – Львів: ЛНАМ, 2015. – С. 202–213.
7. Аполлон. Изобразительное и декоративное искусство. Архитектура: Терминологический словарь / Под общ. ред. А.М. Кантора. – М., 1997. – 736 с.
8. Современный словарь – справочник по искусству // Научн. ред. и сост. А.А. Мелик-Пашаев. – М.; 1999. – 816 с.
9. Ничкало С.А. Мистецтвознавство: Короткий тлумачний словник. – К.: Либідь, 1999. – 208 с.
10. Образотворче мистецтво: Енциклопедичний ілюстрований словник-довідник / Упоряд. А. Пасічний. – К.: Факт, 2007. – 680 с.
11. Власов В.Г. Иллюстрированный художественный словарь. – СПб.: АО «ИКАР», 1993. – 272 с.
12. Amy Powell. "Painting as Blur: Landscapes in Paintings of the Dutch Interior", Oxford Art Journal, 33.2, 2010.
13. Власов В.Г. Основы теории и истории декоративно-прикладного искусства: Учебно-методическое пособие. – СПб., Гос. Универс., 2012. – 156 с.

Паньків А.С.

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

ВЗАИМОСВЯЗИ СТАНКОВОГО И МОНУМЕНТАЛЬНОГО В ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМ ИСКУССТВЕ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Аннотация

В статье освещается теоретический аспект проблемы использования терминов "станковое" и "монументальный" в изобразительном искусстве. Как глубинные, так и широкие понятия монументального и станкового в целом не имеют четких определений их сущности, что приводит к путанице в терминологии. Автором обозначается потребность формирования комплексной системы представления элементов родовых показателей. В статье предложена к использованию трехаспектная градация характеристик "станковый", "монументальный" и "декоративный", как проявления специфического взаимодействия и синтеза доминантных проявлений трех основных родовых групп изображения. Такая комплексная форма в большей мере раскрывает специфику родовых показателей, обнаруживает природу синтетических сочетаний родовых характеристик, конкретизирует проблему границ и критериев станкового, монументального и декоративного.

Ключевые слова: род в изобразительном искусстве; станковые и монументальные функция, качество, форма; системность родовых взаимосвязей в изобразительном искусстве.

Pankiv G.S.

Izmail State University of Humanities

INTERCOMMUNICATIONS EASEL AND MONUMENTAL IN A FINE ART: THEORETICAL ASPECT

Summary

In the article the theoretical aspect of problem of the use of terms "easel" and "monumental" in a fine art. Both deep and wide concepts monumental and easel on the whole does not have clear determinations of their essence, that results in a mess in terminology. An author is designate the necessity of forming of the complex system of presentation of elements of family indexes. In the article three-aspect gradation of descriptions "easel", "monumental" and "decorative", as displays of specific co-operation and synthesis of dominant displays of three basic family groups of art. Such complex form in a greater measure exposes the specific of family indexes, finds out nature of synthetic combinations of family descriptions, specifies the problem of borders and of criteria machine, monumental and decorative.

Keywords: kinds of art, easel and monumental function, quality, form, the system of family intercommunications is in a fine art.